

9. *Ставицька Леся*. Український жаргон / Л. Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 496 с.
10. *Chapman L. R.* American Slang / L. R. Chapman. – N.Y. : Harper and Row, 1993. – 499 p.
11. *Spears R.* A Dictionary of American Slang / R. Spears. – N.Y. : National Textbook Company, 2004. – 528 p.
12. *Wentworth H.* Dictionary of American Slang / H. Wentworth, S. B. Flexner. – N.Y. : Thomas Y. Crowell, 1995. – 766 p.

Гонта И. А. *Адъективные композиты английского языка с метафорическим значением и проблема их перевода.*

В статье рассматриваются самые продуктивные морфологические модели формирования метафорически переосмысленных композит-прилагательных, возникших в американском сленге, предлагаются принципы и примеры их адекватного перевода с учетом их прагматического и образного значения.

Ключевые слова: адъективная композит-метафора.

Honta Ihor. *The adjective compounds of the English language and the problem of their translation.*

The article highlights the most productive morphological models of metaphorical compound adjectives emerged in the American slang, principles and examples of their translation considering their pragmatic and figurative meaning are suggested.

Keywords: adjective compound metaphor.

Григораш А. М.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

СПІВВІДНОШЕННЯ НЕЙТРАЛЬНИХ ТА ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В УКРАЇНСЬКОМУ БІОГРАФІЧНОМУ РОМАНІ (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ В. В. ВРУБЛЕВСЬКОЇ “ШАРІТКА З РУНГУ”)

*У статті досліджується співвідношення нейтральних та емоційно забарвлених фразеологічних одиниць в українському біографічному романі. Особлива увага приділяється найбільш характерним для української мови стійким сполукам з базовим компонентом **душа**. Зокрема, виявлено п'ять продуктивних метафоричних моделей таких фразеологізмів, притаманних як авторському мовленні, так і мовленні персонажів книги.*

Ключові слова: нейтральні фразеологізми, емоційно забарвлені стійки сполуки, метафорична модель, авторська мова, мова персонажів, український біографічний роман.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Окремим напрямом у сучасній біографічній літературі вважаємо твори, у яких документ поєднується з авторським баченням героїні, її життєвої та літературної долі. Яскравим прикладом втілення цієї концепції є біографічний роман В. В. Врублевської “Шарітка з Рунгу”, присвячений прекрасній і своєрідній українській письменниці Ользі Кобилянській.

Основною метою статті є виявлення та опис фразеологічних одиниць, нейтральних та емоційно забарвлених, виявлених як у мові автора, так і дійових осіб, в українському біографічному романі В. В. Врублевської “Шарітка з Рунгу”.

Завданнями статті є: 1) аналіз фразеологічних одиниць нейтрального забарвлення, що притаманні переважно авторській мові в романі; 2) виявлення емоційно забарвлених стійких сполук у тексті роману, зокрема – з базовим

компонентом *душа*; 3) виділення актуальних метафоричних моделей утворення фразеологічних одиниць з цим компонентом.

Нейтральні фразеологізми використовуються здебільшого в авторській мові. Коли мова йде про, так би мовити, “офіційні” факти з життя Ольги Кобилянської, авторка вдається до загальновідомої, нейтральної та підкреслено безбарвної фразеології, яку можна вважати навіть штампованою: “Коли **на світ з’явилася** Ольга, в хаті було вже троє дітей: Максиміян, Юліан та Євгенія. На хрестини з Димки приїхала бабуня – Луція Вернер. У церкві вона тримала перед собою дитя, як свічку, і час від часу з цікавістю позирала на нього. Дівчинка була схожа на матір – малюсенька, з гострим довгим носиком і величезними оксамитними очима” [1, с. 7]. Пор. у фразеологічному словнику: “**З’явитися (появитися) на світ**. Народитися, виникнути” [4, с. 78].

Навіть у загально емоційному, світлому контексті, що змальовує щасливі дитячі стосунки, в авторському мовленні знову функціонує фразеологічна одиниця нейтрального стилістичного забарвлення, що може бути сприйнято читачем як певний дисонанс: “Але ж скільки світлих, веселих, неповторних днів і вечорів провела в домі Миколи Устияновича Ольга. В його родині сестри знайшли собі сердечних приятельок – Малю та Ольгу Устиянович. Ця дитяча дружба **наклала певний відбиток на вразливу і тонку душу Ольги**” [1, с. 9]. Пор. у відповідному словнику: “**Накласти [свою] печать (печатку) на кого, на що і накласти [свій] відбиток на кого, на що**. Залишити слід, зробити вплив” [4, с. 107].

З іншого боку, відображаючи ті чи інші сценки з дитинства Ольги Кобилянської, автор вживає саме ті фразеологізми, які впливають із авторського контексту, тобто сам контекст вимагає саме цього фразеологізму: “Потім приходили брати, влаштовували свої ігри... Часом хлопці запрошували дівчат грати з ними в “кічку”. Для Ольги то була найзахоплююча гра: **з усіх сил** бігла до мети, бігла так, ніби від того залежало її життя. Та все-таки не встигала, і хлопці безжалісно виключали її з гри. Як же вона їх просила! Як клялася, що бігатиме краще! Нічого не допомагало” [1, с. 9-10]. Пор. у словнику: “**З усієї (зо всієї) сили, з усією силою і з усіх сил**. З максимальним напруженням, інтенсивністю” [4, с. 77].

В авторських описах, що стосуються відображення душевного стану головної героїні біографічного роману, також використовуються фразеологічні одиниці нейтрального стилістичного забарвлення, що створює певний контраст із загальною емоційністю контексту: “Нічого не відповіла. Потім всю ніч плакала. Вона любить і сподівається, що він її взаємно любить, таку негарну? Коли бувала в товаристві, **мала завжди це на думці**, і то паралізувало рухливість її душі, робило похмурою і неприязною. Лиш хто її дуже добре знав і до кого мала довір’я, той бачив її велику ніжність і доброту, безграничну лагідність і багатство почувань” [1, с. 44]. Пор. у словнику: “**Мати на думці що**. Думати про кого-небудь, що-небудь” [4, с. 98].

Нейтральні фразеологізми функціонують у прямій мові відомих громадських діячів того часу з дружнього оточення Ольги Кобилянської. В. В. Врублевська намагається передати сутність тодішніх літературних дискусій, але час від часу вони нагадують популярну лекцію про літературні напрямки тих часів: “Відмінність між цими дорогами величезна, - вже з якимось озлобленням доводив Вацлав [Морачевський – А. Г.]. – От що він [Станіслав Пишбишевський – А. Г.] каже: “Для мозку два на два – чотири, а для душі може бути мільйон”. Тому що вона не знає відстані в просторі і часі. Для мозку предмет важливий тільки у часі, в просторі. Для душі, прошу **звернути увагу на це, пані Ольго, суттєва безпредметна, безчасова, безпросторова сутність речей**” [1, с. 382]. І на наступній сторінці в прямій мові того ж персонажу

знаходимо: *“Масте рацію, панно. Я також звернув на це увагу. Тільки легкодухість, поверховість почуттів, слабкість і нищість, нужденна несміливість людської душі дають любити без страждань, не розтоплюватись у страшних муках, хворобливих і неясних переходах від жагучої пристрасті до катівної ненависті. Тільки туман сп'яніння, тільки холодно контрольована розпуста рятують від нищості нещасних і самолюбних мук любові”* [1, с. 383]. Пор. у словнику: **“Звертати (звернути) увагу на кого, на що і привертати (привернути) увагу до кого, до чого.** 1. Помічати когонебудь, щонебудь, цікавитися ким-небудь, чим-небудь. 2. (чию). Вказувати кому-небудь на когось, щось, змушувати помітити” [4, с. 67]. В обох випадках фразеологічна одиниця функціонує у другому словниковому значенні.

В авторському мовленні вдало поєднуються фразеологізм нейтрального стилістичного забарвлення і лексема **серце**, що, як і постійно функціонуюча на сторінках роману лексема **душа**, завжди вживається з певною емоційністю. Звичайно, мова йде про знакові події у житті Ольги Кобилянської: *“Восени Ольга збрала гурт молоді, і вони вирішили грати офіційно в місцевому клубі, який називали “Казино”. Щоб вистава могла відбутися, потрібний був дозвіл міського голови. Ольга вирішила умовити сестер Кохановських **взяти в ній участь** – це був **найлегший хід до серця старого Кохановського**”* [1, с. 131]. Пор. у словнику: **“Брати (взяти) участь у чому. Бути учасником чого-небудь”** [4, с. 18].

Нарешті, коли мова заходить про витoki творчості видатної української письменниці, одразу в авторському мовленні з'являються емоційні сталі сполучення-метафори, що підкреслюють насамперед не переживання Ольги Кобилянської, а авторське ставлення до ситуації самої Валерії Врублевської: *“Чудувалося дитя [Ольга Кобилянська – А. Г.], аж раптом до кімнати зайшли двоє. Він і Вона. Дівчина в білому вбранні, з пишною зачіскою, ставна... Царівна! А Він! Молодий, з прекрасними блакитними очима, і – о Боже! – ці двоє великих голубих очей, рішучих, як доля, спинилися на її мізернім обгорілим личку хвилину. – Чи пан бачив щось подібно бридкого? – спитала Царівна... А слова?.. Ті слова, що, наче гидуєчись, кинула біля дитини **черства душа! Врізалися вони в пам'ять і навіки zostалися в душі.** Кілька років пізніше **віддала пам'ять ті слова** і розтлумачила їх значення. І не раз, не раз іще повертала вона **до тих слів.** Так було **кинуто зерно**, з якого потім вироста непевність у собі, переконаність у своїй малій вартості: **некрасива – значить, непотрібна, бути коханою – значить, бути красивою!**”* [1, с. 9]. Спливе час, вже відома письменниця напише прекрасну повість “Царівна”, і одним з поштовхів до її написання буде саме цей епізод з дитинства. Очевидно, і це постійно підкреслює у своєму творі В. В. Врублевська, менш обдарована, менш емоційна натура забула б ці прикрі слова і спокійно жила б далі. Але Ольга Кобилянська, на жаль, пронесла її через все своє нещасливе особисте життя, і саме вони визначили її подальшу долю. Звертає на себе увагу авторське використання фразеологізму **кидатися словами (словом, обіцянками)** із значенням ‘безвідповідально говорити необдумані слова; займатися базіканням’ [4, с. 85] (у В. В. Врублевської – **кинути слова** з тим же значенням). Впадає в око також індивідуально-авторська антонімічна пара сталих сполук-метафор **врізалися слова в пам'ять – віддала пам'ять ті слова.** Див. також у словнику: **“Черства душа (натура) і серце в кого.** Хтось нечулий, байдужий” [4, с. 229].

Як вже було зазначено вище, чільне місце в біографічному романі В. В. Врублевської відводиться фразеологізмам з компонентом **душа**. Деякі з них – загальновідомі, зафіксовані у відповідних словниках, але більшість з них – оказіональні, індивідуально-авторські. Їх функціонування цілком відповідають спробі проникнути у творчий світ письменниці, в її неповторну душу.

Український фразеологічний фонд дозволяє розглянути великий шар метафоричних моделей [2, с. 233-234], пов'язаних з компонентом **душа**. Найбільш вживаною в біографічному романі В. В. Врублевської є модель **“душа – людина”**: *“Ольга стояла біля вікна, думала і дивилася на м'якенький лапаний сніг, що валив як з розкритої торби. Все навкруг було таким неповторно чистим, і ця чистота ніби переходила в її душу, хотілося крикнути всім: “Гей! Дивіться, дивіться, яка душа моя чиста! Як я сильно люблю вас, люди!”* [1, с. 40]. Зазначимо також, що компонент **душа** у загальновідомому сталому сполученні є синонімом лексеми **людина**: *“На другий день вони знов пішли на ковзанку і не застали там жодної живої душі, льоду так само не було. Зворотньою дорогою пройшли біля пошти і, о щастя, побачили у вікні Козуба”* [1, с. 151]. Більше того, компоненту **душа** надаються різноманітні означення, притаманні характеристичі людини як такої, причому як позитивної, так і – значно частіше – негативної: *“Незабаром Наталія вийшла заміж. Теофіл Кобринський, стрункий, гарний чоловік з м'якою душею, мав прекрасний тенор, грав на піаніно, писав музику. У його особі Наталія знайшла щирого друга”* [1, с. 75]. Особливо притаманна ця модель внутрішнім монологам героїні: *“Ольга повернулася до себе. Вдивлялася в темряву за вікном, шукаючи свого дуба там, на вершині гори. Але було зовсім темно. “Світе широкий, - думала вона, - який для мене молододі недоступний! Нащо кинула мене доля поміж ті підлі, тупі душі? Ніколи вони не матимуть благородних порушень серця!”* [1, с. 66]. Наведемо і поодинокі приклади гіпотетичної прямої мови персонажів – адже твір, що ми аналізуємо, хоч і біографічний, але роман: *“ – Стефанія! – знову закрутилась Євгенія. – Не нагадуй мені про цю егоїстку! Вона фальшива! В її очах щось важить лише той, хто багатий і має високий ранг! Я добре її зрозуміла. Вона здатна оббрехати власного батька. Коли я заглянула в її чорну душу – мені страшно стало”* [1, с. 48].

Друга метафорична модель – **“душа – вода, водоймище”** – репрезентує постійну мінливість людських почуттів. Сталі сполучення цього типу також використовуються для характеристики дійових осіб роману. Зазначену модель представляють загальновідомі фразеологічні одиниці, що обов'язково фіксуються у відповідних словниках: *“Належала до людей, які все – задоволення і біль, і радість, і горе – сприймали гостріше, з притаманною таким натурам беззастережністю. Все, що вони бачать, відчувають і переживають, надійно осідає на дні їх душі, і пізніше, при потребі, віддає пам'ять їм ці скарби, і з них виростає нове, витворене людським розумом і почуттям життя. А починається це чарування з дитинства”* [1, с. 45]. Див. фіксацію сталого виразу у відповідному словнику: **На дні душі** [3, с. 109]; *“Софія знала, як поважали пані Кобилянську в місті, говорили про неї, як про взірць матері і господині. Її завжди тягло до цієї мовчазної, скромної жінки. У глибині душі вона сумувала за матір'ю, а в пані Кобилянської було стільки материнського”* [1, с. 94]. Див. у словнику: **“У глибині душі (серця)**. Про внутрішні переживання людини” [4, с. 209]. У своєму дослідженні Т. І. Прудникова слушно зазначає, що *“українська фразеологія дуже широко фіксує синонімізацію лексем **серце** і **душа**”* [5, с. 545]. Як бачимо, цей процес традиційно представлений у відповідних словниках.

Третя метафорична модель – **душа – почуття, розум**, де фразеологічні одиниці мають узагальнене значення *‘ділитися своїми думками, почуттями’* або *‘намагатися зрозуміти чужі думки, почуття’*: *“Відійшла від товаришки неквапом. Тільки очі горіли, і видно було, якою радістю наповнила її душу ця новина. Їй перехотілося бігати. Сіла за стіл на своє місце, витягла чистий аркуш паперу і почала водити по ньому ручкою. Удавала, що працює. А насправді? А насправді, страшенна буря панувала в її душі. Це була приємна буря, яка нагадувала цілющий вихор, що закрутив її, і вона злилася з його*

рухом, не відчуваючи земного тяжіння” [1, с. 22]; “А є гарні, розумні дівчата, які нездатні дурити чоловікам голови, не вміють відбивати женихів від наречених, хвалитися своїми успіхами в коханні і не мають щастя, хоч **душі** їх **переповнені** святим почуттям!” [1, с. 176]; “День минув у забавах та іграх. Артур ні на хвилину не відходив од Євгенії і говорив їй весь час про свою любов. У її становищі це були потрібні слова, але **душа її була сповнена** інших переживань” [1, с. 119].

Четверта метафорична модель – **душа як об’єкт впливу**: “А Ольга вже ні про що не могла думати, тільки про жіночу долю і свою власну. Вона має єдину свободу – **створити власну душу!** Про освіту не сміє і думати. Отож добуватиме собі знання сама, користуючись допомогою брата і його книжки. Єдиною ціллю для неї відтепер стане за будь-яку ціну **вивільнити** свою **душу**, дати дорогу святому духові на світ божий!” [1, с. 60-61]; “Та коли залишалася наодинці, **жаль огортав її душу**. Не тільки через непросте становище Маковоя, але й тому, що він страждає. Думала, як має йому допомогти. Щось далеко **в душі напружувалося, але не вимальовувалося ясно**. Та вона мусила щось придумати, аби зарадити йому. Вона завжди буде біля нього і ніколи не дасть йому упасти...” [1, с. 407]; “Маковей був для неї не тільки тим, кого вона любила, став для неї резонатором, який відгукнувся і **зрозумів її наскрізь поетичну душу**. Щоправда, він був і тим, хто міг добряче **поцілити і жорстоко вразити амбітну частину її душі**. Ольга мовчала, мала за собою тільки одне своє кохання і розум... Але, щоб упокорити Маковоя, цього було замало” [1, с. 389]. В останньому прикладі одночасно реалізуються дві метафоричні моделі: **душа – людина** і **душа як об’єкт впливу**.

П’ята метафорична модель – **душа як суб’єкт дії**: “Чому я народилася в проклятий вік рабів? Світ кинув у темницю наш дух, забив нам рота кляпом, а **великим силам душі заломив руки за спину!**” [1, с. 60]; “**Її душа тягнеться до** найменшого теплого почуття, а тим більше – скрашеного інтелектом” [1, с. 357]; “**Душа, подразнена знаннями, не знаходила собі рівноваги і все шукала** співрозмовника, друга, який мав бути розумово вищим від неї, щоб міг вивести її з лабіринту власних переживань і бездіяльності” [1, с. 46].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, в біографічному романі про Ольгу Кобилянську “Шарітка з Рунгу” вдало поєднуються сталі сполуки нейтрального стилістичного забарвлення і фразеологічні одиниці, що передають найрізноманітніші людські емоції. Найбільша кількість емоційних фразеологізмів складаються із сталих сполук з компонентом **душа**. Вдале поєднання беземоційних та емоційних фразеологічних одиниць в біографічному романі є, на наш погляд, значущою ознакою ідеостилію В. В. Врублевської. Намагаючись якомога глибше розкрити душу героїні біографічного роману, письменниця використовує як традиційні, так і okazіональні сталі сполучення, що також з часом можуть стати надбанням загального фразеологічного фонду української мови.

Л і т е р а т у р а :

1. Врублевська В. В. Шарітка з Рунгу: біографічний роман про Ольгу Кобилянську / В. В. Врублевська. – К. : ВЦ “Академія”, 2007. – 517 с. (серія “Автографи часу”).
2. Купчик Е. В. Фразеологія душі в авторській песні: метафорическіє моделі / Е. В. Купчик // Фразеологія, познание и культура : сб. докл. 2-й Междунар. науч. конф. (Белгород, 7-9 сентября 2010 года) : в 2 т. / отв. ред. проф. Н. Ф. Алефиренко. – Белгород : Изд-во БелГУ, 2010. – Т. 2. Дискурсивные и дидактические проблемы фразеологии. – С. 232-235.
3. Олійник І. С. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник / І. С. Олійник, М. М. Сидоренко. – К. : “Рад. школа”, 1978. – 447 с.

4. Олійник І. С. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник / І. С. Олійник, М. М. Сидоренко. – Харків : Прапор, 1997. – 462 с. (Серія “Від А до Я”).
5. Прудникова Т. І. Фразеологічні одиниці з компонентом ДУША – репрезентанти ближніх периферій концептів РОЗУМ і СЕРЦЕ / Т. І. Прудникова // Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 20. – Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2009. – С. 543-546.

Григораш А. М. Соотношение нейтральных и эмоционально окрашенных фразеологических единиц в украинском биографическом романе (на материале книги В. В. Врублевской “Шаритка с Рунга”).

В статье исследуется соотношение нейтральных и эмоционально окрашенных фразеологических единиц в украинском биографическом романе. Особое внимание уделяется наиболее характерным для украинского языка устойчивым сочетаниям с базовым компонентом душа. В частности, выделено пять продуктивных метафорических моделей таких фразеологических единиц, свойственных как авторской речи, так и речи персонажей книги.

Ключевые слова: нейтральные фразеологизмы, эмоционально окрашенные устойчивые сочетания, метафорическая модель, авторская речь, речь персонажей, украинский биографический роман.

Grygorash A. M. The correlation of neutral and emotional painting phraseological units in the Ukrainian biography novel (based of V. V. Vrublevska’s novel “Sharitka from Rung”).

In article researches the correlation of neutral and emotional painting phraseology in the Ukrainian biography novel. Particular attention spares the most typical for Ukrainian language steady combinations with the basis component soul. In particular picks out five productive metaphor’s models of the such phraseological units peculiar both a author’s speech and personage’s speech of the book.

Keywords: neutral phraseological units, emotional painting phraseological units, metaphor’s model, author’s speech, personage’s speech, Ukrainian biography novel.

Діомідова О. Ю.

**Национальный университет “Юридическая академия Украины
имени Ярослава Мудрого”**

СЕМІОТИЧНИЙ ТА РИТОРИЧНИЙ НАПРЯМИ В ТЕОРІЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглядаються проблеми та перспективи розвитку одного з провідних напрямків сучасної лінгвістики – теорії комунікацій. Йдеться про риторичну та семіотичну спрямованість теорії комунікації, їх роль у становленні неориторики та дослідженні маніпулятивних технологій сучасності.

Ключові слова: комунікативістика, семіотика, риторика, комунікація, теорія комунікації.

Сьогодні людина діє в умовах високорозвиненої технологічної цивілізації та весь час знаходиться під впливом сучасних комунікативних технологій. Саме тому мають бути ретельно досліджені роль, характер та сутність комунікації в сучасному світі. Цим сьогодні й занята комунікативістика – одна з найбільш актуальних наук теперішньої гуманітарної парадигми.

Наукова проблематика в галузі теорії комунікації багатовекторна, у центрі уваги перебувають такі питання, як-от: правила та механізми розуміння, спілкування та управління, маніпуляції свідомістю через вербальність. Усе розмаїття проблематики та важливість подальших розробок в сфері теорії комунікації й визначило наукову проблематику статті.